

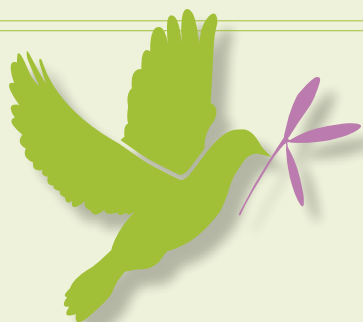
Vredesspiraal

Kwartaalmagazine van de vereniging Kerk en Vrede

Met onder meer in dit nummer:

- Doorvoer munitie
blinde vlek in
wapenexportbeleid
- Leerlingbemiddeling
voorkomt echte
ruzie
- Jubileum Omslag:
vijfentwintig jaar
duurzaam doendenken

In dit nummer

3 Zegen van de regenboog

4 Mark Akkerman

Doorvoer munitie blinde vlek
in wapenexportbeleid

6 Jaap Schiere en Henk Blom

Wayana roept op tot actieve dialoog

8 Zaïre Krieger

Waarom ras er toe doet

10 Margreet Hogeterp

Nieuwe kerken, oude structuren

11 Rob van Essen

Column: Bidden, wachten en het
goede doen

12 Margreet Hogeterp

Leerlingbemiddeling voorkomt
echte ruzie

14 Margreet Hogeterp

De weg van de Stilte

15 Harry Pals

Pelgrimage is veranderen

16 Omslag

Vijfentwintig jaar duurzaam doendenken

18 Henk Blom

Zeventig jaar Church and Peace

19 Lode Vanoost

"China verspilt geld niet aan oorlog"

20 Greetje Witte-Rang

Onvervreembare ideeën

21 Bettine Siertsema

Talen naar vrede: Politiek bewustzijn

23 Vredesnieuws

24 Agenda

Elk kwartaal het laatste
vredesnieuws? Meld u
aan als lid of neem een
abonnement, zie colofon.

4

12

16

18

Colofon

'Vredesspiraal' is het kwartaalblad van Kerk en Vrede, de landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid. De naam 'Vredesspiraal' is mede in het kader van een 'war on terror', met een (nog steeds) voortgaande geweldsspiraal, als tegenhanger gekozen om de weg de andere kant op te wijzen. Het alom heersende geloof in geweld - ook binnen de kerken nog niet overwonnen - moet weerlegd en ontzenuwd worden.

Redactie

Mark Akkerman, Henk Blom,
Héleen Broekema, Rob van Essen,
Leen van den Herik, Margreet
Hogeterp (hoofredacteur).

Kerk en Vrede

Kerk en Vrede is een landelijke vereniging van mensen die binnen en buiten de kerken actief zijn voor ontwapening en geweldloosheid.

Abonnement

Als u het werk van Kerk en Vrede onderschrijft en wilt steunen, meldt u dan aan als lid of donateur. Leden betalen tenminste € 40,- per jaar, inclusief een abonnement op Vredesspiraal en een aantal keren per jaar een ledenbrief.

**Een abonnement zonder
lidmaatschap kost € 15,-
per jaar. Losse nummers
€ 3,- excl. porto.**

Adres

Kerk en Vrede Vredesspiraal
Postbus 1528, 3500 BM Utrecht
tel. 030-2316666
secretariaat@kerkenvrede.nl
www.kerkenvrede.nl
IBAN: NL15 ASNB 0904 9553 11

Redactie:

Hogeterpg@gmail.com
facebook.com/kerkenvrede
twitter.com/kerkenvrede

Illustraties

Tenzij anders vermeld:
©Kerk en Vrede
Omslag: Len Munnik

Opmaak Circade, Zwolle

Druk Slimdruk, Leeuwarden

Ik zegen je met rood van de passie,
waardoor je voelt dat bloed door je aderen stroomt,
dat je leeft!

Ik zegen je met oranje van de ondergaande zon,
waarin jij je kan hullen als een deken van troost.

Ik zegen je met geel van narcissen,
zodat je blijft geloven in opstaan uit de dood.

Ik zegen je met groen van het gras,
zodat je weet dat er grond onder je voeten is,
een weg om te gaan.

Ik zegen je met blauw van water,
om af te spoelen wat mis gaat
en waar je op stukloopt in het leven.

Ik zegen je met paars, dat als een
mantel van waardigheid om je heen geslagen ligt.

Ik zegen je met Gods licht,
waarin alle kleuren samensmelten
en wij thuiskomen in wie wij zijn.

(Bron: www.Bermoogst.nl)

Doorvoer munitie blinde vlek in wapenexportbeleid

Mark Akkerman

Oktober vorig jaar kondigde minister Kaag van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking een stop op wapenexporten naar Saoedi-Arabië, Egypte en de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) aan, vanwege hun leidende rol in de oorlog in Jemen. Desondanks vonden eind december zonder problemen 57 miljoen Tsjechische kogelpatronen hun weg naar de VAE via de Rotterdamse haven. In antwoord op Kamervragen liet de regering weten dat inzet van deze munitie in Jemen niet kan worden uitgesloten. Hoe is dit mogelijk?

Het antwoord op bovenstaande vraag is even simpel als ontluis-terend en werd door de regering bevestigd met betrekking tot deze uitvoer: er is voor dit soort wapendoorvoer via Nederland geen vergunning nodig, en dus wordt er ook niet gecontroleerd wat het is en waar het heen gaat. Was daar wel sprake van geweest, dan zou "een vergelijkbare zending een Nederlandse

exportcontroletoets waarschijnlijk niet [...] hebben doorstaan", aldus minister Kaag.

Geen toetsing

Dit is algemeen beleid. Voor doorvoer van wapens die niet worden overgeladen, die dus blijven op hetzelfde schip dat een Nederlandse haven aandoet, en die afkomstig zijn van – of bedoeld voor een bondgenoot, is

geen vergunning nodig. Wapenzendingen die zo via Nederland van of naar andere EU- of NAVO-landen, of Australië, Japan, Nieuw-Zeeland of Zwitserland gaan, worden dan ook niet gecontroleerd en niet getoetst aan de geldende EU-wapenexportregels. De redenering hierachter is dat de betreffende bondgenoot de uitvoer al heeft getoetst aan de criteria van Gezamenlijk Standpunt Wapenexport van de EU, of een vergelijkbaar wapenexportregime.

Wettelijk gezien is het wel mogelijk dergelijke doorvoer alsnog een vergunningplicht op te leggen, maar de regering kiest er dus bewust voor dit niet te doen. Ook niet wanneer hier- toe alle reden is, vanwege de bestemming, of omdat bondge-

Wapendoorvoer naar Jemen via Rotterdam is niet uitgesloten

noten, zoals Tsjechië, bij herhaling aantoonbaar een loopje nemen met de toetsing aan de EU-criteria.

Tsjechische munitie

De afgelopen tien jaar voerde Tsjechië via Rotterdam grote hoeveelheden munitie uit naar een hele lijst controversiële afnemers, niet zelden juist in tijden van toenemende gewelddadigheden en repressie in de betreffende landen. Zo gingen in 2009 400.000 wapens naar Kameroen, juist in een jaar waarin volgens Amnesty International sprake was van toenemend geweld van veiligheidstroepen tegen demonstranten. En in dezelfde periode dat de regering voor het eerst een terughoudend wapenexportbeleid ten aanzien van Saoedi-Arabië afkondigde wegens de oorlog in Jemen, konden toch bijna 95 miljoen stuks Tsjechische munitie via Rotterdam naar dit land verscheept worden. In antwoord op Kamervragen suggereerde de regering toen wel strenger te gaan toezien op dergelijke doorvoer, maar dit bleek dus niet van toepassing voor doorvoer zonder overlading. Voor het overige liet de regering zich tevreden stellen door Tsjechische autoriteiten die zeiden dat de munitie voor binnenlands politiegebruik bedoeld was en dus waarschijnlijk niet in Jemen zou opduiken. Het blijft een raadsel waarom het van munitie voorzien van de politie in één van de meest onderdrukkende dictaturen ter wereld wel acceptabel zou zijn. Een aantal recentere in het oog lopende zaken zijn de doorvoer van 1,2 miljoen Tsjechische kogelpatronen naar Togo en 75000 naar El Salvador in 2017. Naar Togo werden daarnaast nog 1,2 miljoen stuks munitie (9x19 mm) uit Turkije doorgevoerd.

Beide landen liggen regelmatig onder vuur wegens mensenrechtenschendingen door politie en veiligheidstroepen. Bovendien kent El Salvador zoveel geweld tegen vrouwen dat het voor hen één van de gevaarlijkste landen ter wereld is.

Het blijft een raadsel waarom het van munitie voorzien van de politie in één van de meest onderdrukkende dictaturen ter wereld acceptabel zou zijn.

Controversiële munitiedoorvoer

Over Togo meldt het Amnesty Jaarrapport 2017 dat de veiligheidstroepen en het leger met brut en soms dodelijk geweld optreden tegen oppositie en journalisten. Vooral tijdens demonstraties van de oppositie tegen president Gnassingbé, die tienduizenden mensen op de been brachten. De regering beantwoordde deze met geweld, arrestaties en het afsluiten van internet. Zestien mensen kwamen om. Desondanks wordt op 1 december, midden in deze gewelddadige periode, de doorvoer van Tsjechische kogelpatronen ongehinderd toegelaten. Ook in 2018 vinden, naast de doorvoer naar de VAE, meerdere controversiële munitiedoorvoezendingen vanuit Tsjechië plaats. Zo kampen klanten Jordanië en Maleisië met politieke onrust. Bijzonder waren de liefst 44 zendingen, met in totaal ruim twee miljoen

stuks munitie, naar Guatemala. In dit land is sprake van toenemend geweld tegen mensenrechtenactivisten en intimidatie van mensenrechtenorganisaties, waarbij politieke en militaire onwil om een einde te maken aan de straffeloosheid voor misdaden, gepleegd ten tijde van de militaire dictatuur en burgeroorlog (1962-1996), een grote rol speelt.

Strikter beleid nodig

De Tsjechische munitie springt het meest in het oog, maar het is niet het enige probleem op dit vlak. In 2017 gingen ook, wederom via Rotterdam, twee miljoen hulzen en twee miljoen kogelpunten uit Denemarken naar Indonesië, en 400.000 patronen en 20.000 hulzen uit Italië naar Chili. Zowel Indonesië als Chili ligt regelmatig onder vuur wegens excessief binnenlands geweldgebruik door politie en veiligheidstroepen. In 2018 zette dit patroon zich door. In dat jaar gingen bijvoorbeeld 120.000 stuks 9 mm-munitie van Turkije naar Togo en ruim 2,3 miljoen kogelpatronen van de Verenigde Staten naar Oekraïne, dat zowel met een uiterst gespannen verhouding met Rusland als binnenlands geweld tegen oppositie kampt.

Nederland beroept zich er graag op binnen de EU tot de landen met het meest terughoudende en strikte wapenexportbeleid te behoren. Voor een groot deel is dat terecht, wat overigens niet wil zeggen dat het daarmee een probleemloze zaak is. De doorvoer van munitie is echter een bewust in stand gehouden, blinde vlek in dit beleid. Er wordt te veel vertrouwd op het wapenexportbeleid van bondgenoten, ook wanneer deze aantoonbaar een loopje nemen met de EU-wapenexportregels.

Wayana's roep om leven: Dialoog nodig over goudindustrie

Bewerking van inleiding onderzoek Jaap Schiere door Henk Blom

Onder de naam *Wayana Call for Life* heeft een werkgroep van Doopsgezind WereldWerk – stichting voor solidariteit en vrede – zich de afgelopen jaren beziggehouden met de problematiek van de vergiftiging van het leefmilieu en daarmee de vergiftiging van de levens van een inheems volk in Suriname. Jaap Schiere, een ecologisch architect die al eerder in Latijns Amerika met inheemse volkeren had gewerkt, werd gevraagd om de problematiek van de Wayana indianen nader te onderzoeken.

In de afgelopen 15 jaar is de wereldgoudprijs vier- tot vijfmaal zo hoog geworden. Deze enorme sprong maakte het voor de grote bedrijven in deze sector technisch en financieel mogelijk om op veel grotere schaal te gaan werken. Met grote machines graven zij gehele landschappen af en vermalen de grond, om daaruit vervolgens met behulp van giftig cyanide het goudstof te wassen. Voor de kleine man werd het lonend om oude rivierbodems om te woelen en de modder uit te spoelen met het nog giftiger kwik, dat samen met plutonium door de Wereldge-

zondheidsorganisatie tot de meest dodelijke vergiften gerekend wordt.

Ruwweg tweederde van dit goud wordt onder bewaking in baren opgeslagen in donkere kelders, als garantie voor waardeschommelingen van geld. Het overige wordt verwerkt voor technische doelen of als klein sieraad en bijzondere herinnering.

Goud is van alle tijden maar de moderne schaal van winning en speculatie is ongekend en levensbedreigend. Landonteigening, verwoesting van sociaal-ecologische samenhang en dus ook ziekte en dood onder de bevol-

king, tekenen het geweld dat met deze schijnbaar snelle winst gepaard gaat.

Politieke lobby

Eerder was Doopsgezind WereldWerk al betrokken geraakt bij deze vorm van plundering in westelijk Honduras en nu dus in zuidelijk Suriname. Directe noodhulp alleen, zoals slimme watermonsters, nieuwe putten, medicijnen en hulp bij migratie, bleek onvoldoende om te leiden tot een echte oplossing. Maatschappelijke actie en politieke lobby lagen meer voor de hand maar hoe? Met welk argument, waar, en met wie? Waarom zijn juist de inheemse volkeren het slachtoffer, wie zijn de extreme mijnbouwers, wat is mijnbouw, wat kunnen we er tegen uitrichten en zijn er wel alternatieven? Iedereen van overal lijkt deel uit te maken van dit complex en goud blijkt vele broertjes en zusjes te hebben met gelijke werkwijze en effect.

De bodem raakt zwaar vergiftigd door gebruik van kwik bij goudwinning

De kleinste schakel van leven kan vitaal zijn voor het hele organisme. Dat vraagt ongewone aandacht voor detail.

Wayana roept op tot actieve dialoog

Noodkreet van Wayana

Het initiatief 'Wayana Call for Life' groeide uit intensieve veld- en bureaustudie en vele interviews met direct betrokkenen en uitwisseling tussen kundige en betrokken technici, beleidsmakers en actievoerders in Noord- en Zuid-Amerika en West-Europa. De inzet kwam voort uit de noodkreet van het inheemse Wayana volk aan de oevers van de Suri-naamse Tapanahoni rivier en uit hun oproep tot actieve dialoog tussen de Mijnbouwindustrie en de Inheemse Volkeren. De werkelijkheid in kaart brengen tussen verderf en kansen bleek een enorme opgave. Noodzakelijk was directe publieksverlichting, maar ook lobby en dus stellingname in actieve dialoog tussen de grootste winnaars en verliezers.

Taalbarrières

Er zijn daarbij grote hobbels genomen, waarbij taalproblemen spelen tussen het Nederlands, Engels, Spaans en Inheemse talen van allerlei snit. Maar er bestaat ook een spanning tussen lineariteit (enkelvoudige oorzaak en gevolg) en cycliciteit (alles grijpt in elkaar).

Wanneer je je verdiept in de werkelijkheid van de inheemse bevolking, ervaar je dat volgens hen 'het leven' voortgaat, zolang

we de waarheid leren spreken. Dat gaat over gezondmaking, meer dan over wraak. Daarin schuilt echte energie, die de grenzen van onze dagelijkse taal overschrijdt. Ondertussen gaat echter het verderf gewoon door met het maken van winst en slachtoffers. Het gaat allereerst om terugkoppeling met de vele betrokkenen: het recht doen aan de vragen en twijfels van goede mensen en zachte krachten en scherp genoeg kunnen zien wat er werkelijk speelt. In die terugkoppeling verwacht de werkgroep Doopsgezind WereldWerk concrete aanknopingspunten te vinden voor het vervolg. De volgende begrippen spelen daarbij een belangrijke rol:

- *Taal en Wet*: het leven laat zich niet vatten en reguleren in documenten. De toon van de dialoog is technisch en verhalend. De strategie is dus ontmoetend, voorbij de beperking van technisch en juridisch argument.
- *Omkering*: het leven gaat minder over tegenstelling dan over aanvulling. Het kan niet alleen gaan over het aanwijzen van schulden zonder de vraag te stellen hoe we met elkaar zoiets kunnen laten gebeuren, en beter nog, omkeren!

Wanneer je je verdiept in de werkelijkheid van de inheemse bevolking, ervaar je dat volgens hen 'het leven' voortgaat, zolang we de waarheid leren spreken.

- *Samenleving*: de kleinste schakel van leven kan vitaal zijn voor het hele organisme. Dat vraagt ongewone aandacht voor detail.
- *Solidariteit en Vrede*: Doopsgezind WereldWerk wortelt in de vredestraditie. Die vrede is van ongewone en dringende orde. De pelgrimage van gerechtigheid en vrede, een initiatief van de Wereldraad van Kerken, biedt inhoudelijk en institutioneel een uitstekend kader.

Al is dit nog maar het begin, de naam Wayana staat op de kaart. De oproep en bemoediging moge duidelijk zijn. Of om met de woorden van Bisschop Tutu te spreken: 'Je zou toch nooit willen hoeven zeggen, dat je afzijdig hebt staan toekijken?'

Waarom ras er toe doet

Zaire Krieger, vrouwenrechtenlobbyist

Te zwart voor de witte wereld en te wit voor de zwarte gemeenschap. Het is een dilemma waar velen in verkeren; tussen wal en schip vallen met je raciale identiteit. Afua Hirsch, journaliste, juriste, en schrijfster, verwerkte haar persoonlijke ervaringen in de maatschappijkritische reportage 'Brit(ish)' en won een Royal Society of Literature Jerwood Award. In Nederland verscheen het boek vorig jaar onder de titel 'Waarom Ras Ertoe Doet'.

In 1948 werden ongeveer 500.000 immigranten uit Jamaica en de andere Caraïbische eilanden onder Brits bewind uitgenodigd om als arbeiders Groot-Brittannië weer op te bouwen na de Tweede Wereldoorlog. Velen van hen zijn nooit officieel genaturaliseerd als Britse staatsburgers, onder de aanname dat ze dat niet hoefden. Deze grote groep mensen werd bekend als de 'Windrush-generatie' en loopt nu het risico gedeporteerd te worden. Naast deze groep waren er destijds ook vele witte migranten (uit bijvoorbeeld Australië), maar er worden nu enkel gekleurde mensen gedeporteerd. Het immigratiebeleid van Groot-Brittannië is volgens Hirsch een goed voorbeeld van onze verwachtingen van hoe 'Brits' er uitziet en met name hoe dit verre van kleurenblind is. Een post-raciale wereld bestaat niet, en vasthouden aan deze illusie zorgt ervoor dat we ge-racialiseerde uitsluiting niet herkennen.

Kleurenblind

Als bi-raciale vrouw zou Hirsch bijvoorbeeld het teken zijn dat we inmiddels in een 'post-raciale' wereld leven; ras zou er niet meer toe doen. Het tegendeel is echter waar. De vraag die constant aan Hirsch gesteld wordt, 'waar kom je echt vandaan', ondermijnt niet alleen de identiteit van de onder-vraagde, het ondermijnt ook het

zelfbeeld van een samenleving die 'kleurenblind' denkt te zijn. De vraag wordt immers niet aan witte mensen gesteld. Voorbeelden van deze tegenstrijdigheden maken 'Brit(ish)' zo uniek; witheid en ras worden uiteengezet zonder op witheid te focussen, maar juist op Hirschs eigen ervaringen als gemixte vrouw.

Zwarte identiteiten

Hirsch zelf groeide op in Wimbledon; een witte elitaire omgeving. Als dochter van een zwarte vrouw en witte man, sprong ze met haar krullend haar en gespierde benen eruit. Van kinds af aan werd ze bestookt met de vraag 'waar kom je echt vandaan?'. Hirsch beschrijft bijvoorbeeld hoe ze haar zwarte man Sam ontmoette en hij

een belangrijke katalysator voor haar zoektocht naar identiteit werd.

Sam groeide, in tegenstelling tot Afua, op in een armere omgeving. Alhoewel Sam niet tot dezelfde hoge klasse behoorde, was hij rijk aan identiteit. Daar waar Afua telkens tussen twee werelden leefde en zich nergens echt thuis voelde, groeide Sam op in een duidelijke subcultuur van zwarte muziek, taal en gebruiken. Daar waar Afua zocht naar haar zwarte identiteit door boeken over Afrika te lezen, had Sam dat nooit hoeven doen. De gehele wijk waar hij woonde vormde een klein Ghana. Er was niet veel geld, maar de Ghanese cultuur was er in overvloed. Zijn identiteit als zwarte man was zo helder voor hem, dat hij haar bij het schrijven van het boek vroeg: 'Wat voor soort zwarte vrouw schrijft een boek over zwart zijn?'.

Ontworteld dubbelleven

Als antwoord beschrijft Hirsch feilloos het ontwortelde en war-rige gevoel van een dubbelleven en laat zien dat juist die ervaring, die op microniveau zo'n persoonlijke worsteling lijkt, toch een wijdverspreid gevoel is. Dit blijkt onder andere uit de verschillende mensen die naar haar optredens toe komen. Bij de presentatie van haar boek zijn de bezoekers gevarieerd; wit, zwart en alles ertussenin. Meerdere malen wordt er gezegd dat 'niemand eerder mijn ervaring zo goed neer heeft weten te zetten.' Zo wordt Brit(ish) een elegante uiteenzetting van verschillende (zwarte) identiteiten, en meer dan alleen een boek over racisme in de Britse samenleving.

Waarom
ras ras ras
ras ras ras
ras ras ras
ertoe doet

Afua Hirsch

afua contact

Dagelijkse ontkenning

De balans tussen het ontleden van alledaags racisme en de autobiografische zoektocht naar identiteit is het sterkst als Hirsch de Britse neiging naar het ontwijken en negeren van haar racistische geschiedenis weergeeft. Dit is herkenbaar in Nederland, waar men de racistische kenmerken van Zwarte Piet of de bloederige historie van onze 'zeehelden' graag ontkent. Hirsch vertelt over het kolonisatieverleden van Engeland, en hier komt haar talent als journaliste naar voren. Ze laat met persoonlijke voorbeelden zien hoe diep de wonden van kolonisatie nog zijn, en hoe die dagelijks ontkend worden. Racisme is niet zomaar af te doen als 'identiteitspolitiek', maar is een deel van het DNA van Engeland en dus ook van de hedendaagse samenleving. Hirsch focust hierbij op micro-agressies. Bijvoorbeeld hoe de afro van haar collega als 'ongepast' werd gezien. Of hoe haar bij binnenkomst op school steeds om haar ID werd gevraagd maar haar witte medestudenten nooit. Ook de ontkenning van kolonialisme houdt ze klein en persoonlijk; pas bij latere zelfstudie kwam ze erachter dat al haar favoriete filosofen het zwarte ras als inferieur zagen en zelf actief slavernij in stand hielden. Elke vorm van kritische bevraging van deze verborgen racistische leerstof op Oxford werd niet als uiting van academische integriteit gezien, maar als laster en ondankbaarheid.

Persoonlijk verhaal

Het interessante aan de passages over kolonialisme is dat Hirsch een kind is van een Ghanese vrouw en Engels-Joodse man, en dus niet direct een link heeft met de slavernij. Deze persoonlijke voorbeelden laten zien hoe kolonialisme en het bijbehorende

dagelijks racisme toch zijn weg vinden in het leven van elke persoon van kleur, of ze nou een afstammeling zijn van tot slaaf gemaakten, of kinderen van Afrikaanse diplomaten. De verschillende zwarte identitei-

nog lang niet zijn, maar ook persoonlijke verhalen die dit weerspiegelen. Het historische besef van Hirsch is wat de interesse aanwakkert, maar het persoonlijke verhaal van dagelijks racisme in haar werk en

Als dochter van een zwarte vrouw en witte man sprong Afua Hirsch eruit met haar krullend haar en gespierde benen

ten komen hier, in gedeeld dagelijks racisme, samen. Niemand is kleurenblind en tot een 'post-rationale' samenleving zijn we nog lang niet gekomen. Daarom is 'Waarom Ras Ertoe Doet' zo nodig: het geeft niet alleen feitelijke informatie over waarom we er

in haar jeugd en het ontwarren van haar complexe identiteit, is hoe Afua Hirsch de witte en de zwarte lezer (en alles daartussen in) weet te boeien.

Deze tekst is met toestemming overgenomen van Dipsaus Podcast (www.Dipsaus.org).

Nieuwe kerken, oude structuren

Margreet Hogeterp

We leven in boeiende tijden. De kerken krimpen en tegelijk ontstaan er nieuwe initiatieven. Vanuit de Protestantse Kerk zijn nu circa 250 nieuwe vormen van kerk-zijn ontstaan. Dit roept zowel theologisch-inhoudelijke, alsook organisatorische vragen op. Eind december publiceerde de Protestantse Kerk een nota met de titel *Mozaïek van kerkplekken – Over verbinding tussen nieuwe en bestaande vormen van Kerk-zijn*.

Nieuwe, missionaire kerkplekken roepen fundamentele vragen op rond het kerk-zijn. Wat is eigenlijk een kerk? Zijn ouderlingen en diakenen vereist? Hoeveel leden zijn er nodig? Mogen die vrijwilligers dopen of moet een predikant dat doen?

Daarnaast zijn er de organisatorische vragen. Zo zijn bij een 'normale' gemeente zeven ambtsdragers en drie bestuurlijke organen (kerkenraad, college van kerkrentmeesters en college van diakenen) nodig. Ook is een universitair geschoolde en betaalde predikant vereist voor minimaal 0,33 fte. Deze en andere kerkordelijke eisen blijken niet altijd haalbaar en passend te zijn voor nieuwe vormen van kerk-zijn. Hoe gaan we daarmee om?

Beleidsvoorstellen

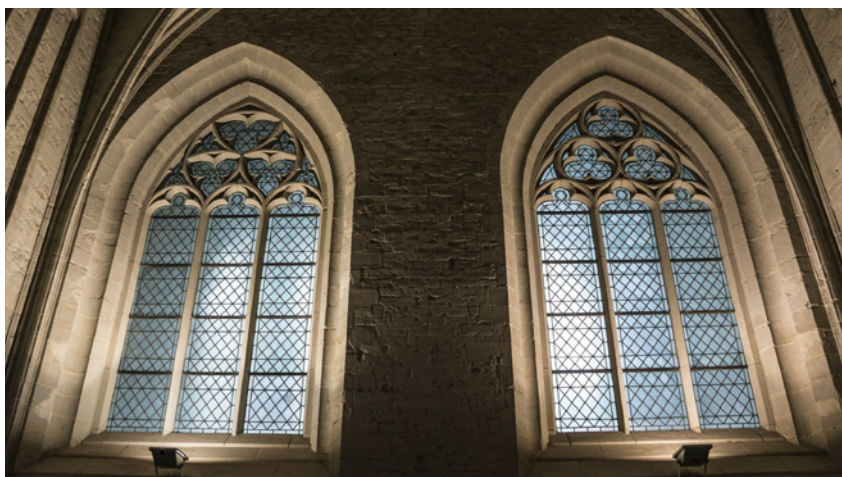
Eind 2017 heeft het moderamen van de Generale Synode opdracht gegeven om de vragen en knelpunten rond nieuwe vormen van kerk-zijn te doordenken en om toe te werken naar concrete oplossingen. Daarbij is allereerst geluisterd naar de praktijk: via een onderzoek is in kaart gebracht wat er lokaal leeft en waar men tegenaan loopt. Daarna volgde een periode van reflectie en was er overleg met ruim honderd experts, pioniers en bestuurders. In november 2018 is een voorproefje van deze nota met beleidsvoorstellen besproken in de synode.

Botsende structuren

Bettelies Westerbeek pioniert sinds mei 2014 in Moerwijk, met een groeiende gemeenschap die geworteld is geraakt in de buurt. In een interview met 'Kerk in Den Haag' (3 november 2018) zegt ze: "We willen graag samenwerken en elkaar inspireren. Maar je merkt dat het toch moeilijk is, omdat structuren botsen. De organisatiegraad van de bestaande PKN-kerken is vrij hoog en dat matcht niet goed met het fluïde karakter van pioniersplekken." Ook Petra de Nooy, pionier bij Leven in Laak, heeft deze ervaring. "Ik ben me er van bewust dat we als kerk in een lange traditie staan en vaak grijp ik daar ook op terug, maar dan op nieuwe manieren die bij de context aansluiten, stelt ze.

"Wat er groeit is niet zomaar in te passen in de structuur van commissies, colleges en kerkeraden. Ons interculturele publiek kent deze cultuur ook niet." Wat er bij Leven in Laak gebeurt, vindt ze echter wel degelijk 'van de kerk': samen het leven delen, Jezus volgen en omkijken naar elkaar en naar de buurt. Leven in Laak heeft activiteiten als 'bijbel-dates' (verkenning van bijbelverhalen met beeld en muziek), de 'doe-kerk' (hulp aan wijkbewoners), 'multi-culinair koken' (eten wat je meeneemt) en vieringen. Hoe denkt De Nooy over de relatie tussen bestaande en nieuwe kerkplekken? "Ik hoop dat het mogelijk wordt elkaar te ontmoeten en te versterken, zodat we samen de geleerde lessen en nieuwe vormen van kerk-zijn kunnen ontdekken."

De PKN Nota 'Mozaïek van kerkplekken - Over verbinding tussen nieuwe en bestaande vormen van Kerk-zijn' is te downloaden via www.protestantsekerk.nl/thema/mozaiek-van-kerkplekken/

Kerkordelijke eisen blijken niet altijd haalbaar en passend te zijn voor nieuwe vormen van kerk-zijn. Hoe gaan we daarmee om?

Bidden, wachten en het goede doen

Rob van Essen

Drie weken Berlijn bleek niet genoeg om alles te zien wat we ons voorgenomen hadden. Een bezoek aan het 'BonhoefferHaus', waar hij tot zijn arrestatie in 1943 werkte, maakte grote indruk.

Ds. Gottfried Brezger, die ons rondleidde, zei dat goede theologie voor Bonhoeffer betekende dat mensen niet buitengesloten worden.

Wie zich op Christus als het centrum oriënteert, die durft zich ook aan en over de rand van de ethiek te wagen. Bonhoeffers betrokkenheid bij een complot tegen Hitler kostte hem het leven. Hij bewonderde de geweldloosheid van Ghandi, maar geloven kan niet betekenen dat je in beton gegoten principes hebt.

Kerk van de toekomst?

Meer toeristisch was ons bezoek aan Potsdam. We bezochten Sanssouci, het door Frederik de Grote (regeerde 1740-1786) gebouwde paleisje, waar hij zich terugtrok om te filosoferen en te musiceren. In elk vertrek was wel een Griekse godheid die je moest bepalen bij de liefde, de wijn of de vrede. Zelfs de oorlogsgod Ares ontspant zich even en laat zijn been kietelen door Amor. Dankzij de vrede wordt er in Potsdam ook weer overal gerestaureerd en gebouwd. Op de plek waar eens de 'Garnizoenskerk' stond, door bommen beschadigd terwijl het DDR-bewind de rest deed, is de eerste steen gelegd voor een nieuwe kerk. Het is een initiatief dat ook discussie oproept. Moet je een kerk, louter als monument van het verleden, weer opbouwen? De uitdaging is toch hoe je aan de kerk van de toekomst bouwt! Deze vragen zijn aan onze enthousiaste voorlichtster niet besteed. Ze vertelt trouwens ook dat de gracht in Potsdam naar Amsterdams voorbeeld is aangelegd. Als

wij gaan kijken, staat hij zo goed als leeg. Een rondvaart zit er niet in.

Koppensnellers

's Avonds ben ik in de oude dorpskerk van Berlijn-Pankow. Daar is een avondgebed volgens de orthodoxe kloosterliturgie. Met twaalf mensen staan we rond het altaar en zingen, zonder begeleiding, de gebeds- en psalmteksten. Men komt wekelijks bij elkaar. Na afloop een bruine kroeg in. Bier, brood en kaas op tafel.

Zelfs de oorlogsgod Ares ontspant zich even in Potsdam

Ik raak in gesprek met Helga Ottow. De overgrootvader van haar overleden man werkte halverwege de achttiende eeuw als zendeling onder de koppensnellers van Nieuw-Guinea. Nu is daar een bloeiende protestantse kerk met duizenden leden. Toen ze er zo'n veertien jaar geleden een bezoek bracht met haar man, werden ze door de gemeente op het vliegveld als stamgenoten ontvangen! 'Vroeger koppensnellers, nu de vriendelijkste mensen die je je kunt indenken', zei ze. Daar ging het gesprek in de kroeg ook over, dat het genade mag heten dat wij geen 'koppensnellers' zijn geworden.

Afgoden zijn immers niet alleen van gisteren of van Nieuw-Guinea. 'Bidden, wachten en het goede doen', zei Bonhoeffer. Met zijn twaalfen in de kring. Gewoon doorgaan.

'Vroeger koppensnellers, nu de vriendelijkste mensen die je je kunt indenken', zei ze.

Leerlingbemiddeling voorkomt echte ruzie

Margreet Hogeterp

De toename van incidenten in de samenleving op het gebied van discriminatie, geweld tegen homo's en agressie tegen moslims laat zien dat het op een harmonische manier samenleven in een pluriforme samenleving als de onze niet vanzelfsprekend is. Kinderen van nu bepalen hoe de wereld van morgen er uit ziet. Wat voor soort burgers willen we dat onze kinderen worden en welke rol kan het onderwijs daarbij spelen?

In 1989 bracht een aantal studieadviseurs uit Utrecht een bezoek aan het Resolving Conflict Creatively Program (RCCP) in New York. Dit programma bestond al sinds 1985 in New York, en was uitgegroeid tot een van de bekendste schoolbrede programma's voor conflictantering in de Verenigde Staten. De adviseurs maakten kennis met 'peer mediation': conflictbemiddeling door leeftijdgenoten.

Aanleiding voor het bezoek waren de vragen die zij steeds vaker kregen over 'moeilijke' leerlingen. Scholen klaagden over hoe ingewikkeld het was om personeel te krijgen voor de hogere groepen, met name in scholen in achterstandswijken. En als er al leerkrachten te vinden waren, dan was het niet ongewoon als ze na korte tijd afhaakten als gevolg van de uit de hand lopende ordeproblematiek. De meeste klachten van scholen en leerkrachten betroffen het gedrag van leerlingen: te mondig, te assertief, te weinig rekening houdend met anderen, korte lontjes, snel ontvlambaar, veel conflicten, en te weinig respect voor het gezag in klas en school.

Democratisch burgerschap
Terug in Nederland werd gestart

met het uitproberen van een Nederlandse variant: De Vreedzame school. Dit is een compleet programma voor basisscholen voor sociale competentie en democratisch burgerschap. Het beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap, waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen, een stem krijgen, en waarin kinderen leren om samen beslissingen te nemen en conflicten op te lossen. Kinderen voelen zich verantwoordelijk voor elkaar en voor de gemeenschap en staan open voor de verschillen tussen mensen. Naast de wekelijkse lessen in alle groepen wordt de school en de klas ingericht als een democratische oefenplaats waarin leerlingen de gelegenheid krijgen om de verworven burgerschapscompetenties te oefenen in een betekenisvolle context.

De mediators
nemen hun taak heel
serieus en worden door
de andere leerlingen
ook gezien als veilige
gesprekspartner.

Inmiddels zijn 1.000 basisscholen in Nederland 'vreedzaam' en dit aantal groeit ieder jaar.

Win-win situatie

CBS De Tamboerijn is één van die 'vreedzame' scholen. Vorig jaar zijn hier voor het eerst leerlingmediatoren geïnstalleerd. Dit zijn leerlingen uit de bovenbouw van de basisschool die opgeleid zijn in het bemiddelen tussen medeleerlingen bij kleine conflicten. Na een training van drie dagdelen ontvingen zij een diploma als Mediator. Tijdens de training leerden ze hoe voorkomen kan worden dat een meningsverschil of conflict onttaardt in een echte ruzie. Door middel van een stappenplan waarin hoor en wederhoor een belangrijke plaats innemen, proberen ze te komen tot een *win-win situatie* waarbij elk zich gerespecteerd weet. "De ervaring bij andere scholen heeft aangetoond dat de inzet van leerlingmediatoren goed werkt. De drempel is laag en op deze manier kan een echte ruzie vaak voorkomen worden. De leerkracht blijft natuurlijk altijd eindverantwoordelijk en is op de achtergrond aanwezig," aldus Marit van der Voorden, Intern Begeleider van De Tamboerijn. "De mediators nemen hun taak heel serieus en worden door de andere leerlingen ook gezien als veilige gesprekspartner. Op deze manier werken we voortdurend aan een veilig pedagogisch klimaat op De Tamboerijn!"

Effecten leerlingbemiddeling

In Nederland is helaas nog geen grootschalig onderzoek gedaan

Op CBS De Tamboerijn zijn vorig jaar voor het eerst leerlingmediatoren geïnstalleerd

naar de effecten van leerlingbemiddeling (of peer mediation), in het buitenland wel. Hieruit kwam naar voren dat dergelijke programma's leiden tot:

- Betere kennis over conflicten bij de leerlingen
 - Toegenomen vaardigheden om met conflicten om te gaan
 - Een verbetering van de sfeer op school
 - Afname van negatief gedrag en disciplinaire maatregelen
- Peer mediation is in alle soorten onderwijs toe te passen van basisschool tot universiteit, maar er is wel een aantal voorwaarden voor succes. Dat zijn:
- Inbedding in de cultuur
 - Een schoolbrede aanpak
 - Een stimulerende rol van de schoolleiding
 - Draagvlak onder docenten
 - Het betrekken van de omgeving zoals ouders, wijk en gemeente

Een kleurrijk gezicht

Een ander voorbeeld van De Vreedzame School in de praktijk is te vinden bij openbare basisscholen Overvecht (kortweg

OBO) en Tuindorp, allebei vreedzame scholen. Zij doen jaarlijks een uitwisselingsproject. De scholen liggen hemelsbreed een kilometer van elkaar, maar in een compleet andere wereld. OBS Tuindorp is een 'witte' school midden in een wijk met mooie oude koopwoningen, en een daarbij passende bevolking. Pal achter de spoorlijn begint de wijk Overvecht en ligt een van de locaties van OBS Overvecht, locatie Spoorzicht. De school herbergt kinderen uit gezinnen van wel dertig verschillende nationaliteiten. Een heuse wereld van verschil. De scholen doen in hun jaarlijkse uitwisseling met meerdere groepen mee, waaronder ook de groepen 3. Na de zeer succesvolle uitwisseling van de groepen 3 (wederzijds bij elkaar op bezoek) deden beide scholen een paar weken later toevallig mee aan een korfbaltoernooi, zonder dat ze dat van elkaar wisten. Toen de kinderen arriveerden in de sporthal herkenden ze elkaar natuurlijk gelijk en gingen elkaar direct enthousiast begroeten. Het OBO-team was met wat

weinig spelers, waarop de kinderen van de Tuindorpschool direct opperden dat er wel iemand van hun team met de OBO mee kon spelen. Even later bleken beide klassen tegen elkaar te moeten spelen. Waarop een van de leerlingen van de Tuindorpschool, Sanne, uitriep: "Dat wil ik niet, ik wil niet tegen de OBO spelen, want dat zijn onze vrienden!" Toen ze uiteindelijk toch tegen elkaar speelden, zagen de leerkrachten en de ouders hoe de kinderen na vijf minuten opeens midden in de zaal op de grond zaten, druk in gesprek met elkaar... Een kleurrijk gezicht.

De Vreedzame School beschouwt de klas en de school als een leefgemeenschap waarin kinderen zich gehoord en gezien voelen.

De weg van de Stilte

Margreet Hogeterp

In zijn boek *De weg van de Stilte* maakt theoloog Jan de Jongh een kleine geloofsbalans op. Het is een terugblik en de huidige oogst van een levenslange zoektocht die nooit zal eindigen. De volgorde van de thema's verbeeldt de weg van verlangen naar de veelal verloren Stilte, die kan uitkomen bij de levensbron van de mystieke ervaring.

"Stilte, kloosters en communiteiten hebben mij al vanaf mijn studententijd gelokt", schrijft Jan de Jongh in *De weg van de Stilte*. "In mijn praktische liturgieboeken en andere publicaties heb ik veel aandacht besteed aan stilte, rituelen, eerbied. Liturgie is het kader waarin het verlangen naar 'god' vorm kan krijgen. Vooral door het verbeelden en ervaren van het onuitsprekelijke Geheim dat ons draagt."

Omringd met liefde

Anders dan het Sociaal Cultureel Planbureau ons wil doen geloven, hebben veel mensen, ook jongeren en zelfs atheïsten, ervaring met het mystieke. "Ze hebben niets met het instituut kerk maar het zijn wel godzoekers", zegt De Jongh. De vraag of God bestaat is daarom volgens hem absoluut niet relevant, het is een onzinvraag. "God is geen macht die leidt. Het omringt ons met liefde, je bent niet alleen."

De weg van de Stilte is niet geschikt om snel even door te lezen. De ene keer is de tekst meer informatief, dan weer beschouwend of lokt ze tot overdenking of meditatie.

Kick Bras, theoloog en voormalig docent spiritualiteit aan de Theologische Universiteit te Kampen, schreef het voorwoord. Volgens hem vraagt het boek om aandachtige lezers die verrast zullen worden door de veelzijdige benadering, de vele mooie citaten, de zoekende en tastende stijl, maar tegelijk ook de diepe overtuiging die niets dogmatisch heeft, maar uit een diepere levenslaag komt.

Goddelijk Mysterie

"Liturgie is voor De Jongh stil en aandachtig, ritueel en poëtisch omgaan met de levensraadsels en het daarin zich manifesterende goddelijk Mysterie", schrijft Bras. "Daarbij is hij altijd in gesprek geweest met medepelgrims, waaronder heel veel anonieme zoekende mensen, maar ook grote denkers, dichters

en doeners. Maar hij had daarbij ook altijd de stilte nodig. De stilte waarin ervaringen verwerkt konden worden, nieuwe inzichten konden rijpen, het onzegbare zich present kon stellen. Maar ook kent hij de pijnlijke stilte. Als er voor verdriet, verwijdering, verlies geen woorden meer zijn. Als ook het Mysterie verstomd is, absent lijkt, en machteloos tegenover de duisternis van doodse krachten. Van dit alles legt dit boek getuigenis af."

Te weinig empathie

De Jongh schrijft dat Jezus' kruiswoorden 'Mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten' vaak veel te zakelijk benaderd worden. "Ik weet niet hoe het in de katholieke kerk is", zegt hij, "Maar de protestantse kerk heeft veel te weinig empathie met de lijdende Christus".

Hij besluit zijn boek dan ook met de woorden: "Laten we dat verschrikkelijke en onverklaarbare WAAROM van Jezus en al die andere gemartelden in onze dagen laten staan - en niet vluchten in een theorie over verzoening of iets dergelijks. Het antwoord op de vraag blijft in de mystieke stilte. Want nooit kom ik los van jou, mijn God."

Pelgrimage is veranderen

Harry Pals, lid van de Theologische Werkgroep

Drie maanden lang bood de Protestantse Bethelkapel in Den Haag bescherming aan het Armeense gezin Tamrazyan dat met uitzetting bedreigd werd. Hiervoor bleek brede steun te bestaan onder het kerkvolk, en ook de landelijke Protestantse Kerk stond hier achter. Hoe was dit mogelijk? En krijgt dit een vervolg, vroeg de Theologische Werkgroep zich af.

In een column van PKN-scriba Rene de Reuver, begin maart verschenen op de website van de kerk, stelt De Reuver de vraag: 'Keren we terug naar de activistische kerk uit het einde van de vorige eeuw?' Zijn antwoord luidt: nee. Als Theologische Werkgroep denken we dat die 'activistische kerk' er nooit is geweest. Er waren groepen kerkmensen die zich inzetten voor maatschappelijke thema's en mensen in de knel, en soms wezen synodevergaderingen hierbij een richting – maar de kerk als geheel is nooit zo actief geweest dat er van 'activistisch' gesproken zou kunnen worden. Waarom deze angstige en afwerende openbare stellingname?

Politiek met een gezicht

Politiek in de kerk wordt vaak eng en bedreigend gevonden. Maar als het directe hulp aan mensen betreft ligt dat kennelijk anders. Dit vluchtelingengezin deed wat wij belijden: hun toe-

vlucht zoeken in Gods huis. Het bleek belangrijk dat de kerkgangers de familie konden zien. En het ging over christenen, kinderen, ingeburgerden. In alle opzichten was het een casus waarmee Nederland kon sympathiseren.

Politiek in de kerk wordt vaak eng en bedreigend gevonden. Maar als het directe hulp betreft ligt dat kennelijk anders.

Dat roept dan wel meteen de vraag op: hoe doen we dat als die persoonlijke relatie er niet is? Als het om moslims gaat die geen Nederlands spreken en niet ingeburgerd zijn? En breder: wat betekent dit als het gaat om mensen die we helemaal niet zien, zoals de slachtoffers van bombardementen waar Nederland ook bij

betrokken was? Durven we het als kerk aan om dan ook gezichten voor ons te zien? Zouden we dezelfde urgentie kunnen ervaren voor een abstractere groep? Is er dan ook de ruimte om bij het CDA te lobbyen, om levenskansen voor mensen te bepleiten?

Chaos bezweren

Het kerkasiel werd beleefd als een soort pelgrimage: mensen zijn er samen op uit getrokken en hebben een tijdelijke gemeenschap gevormd. En dan kan er onderweg ook van alles: een pelgrimage is een veranderingsproces. Het kerkasiel bracht de liturgie bij haar kern: dat ze een gewelf is dat de chaos bezweert: zolang we bidden, blijft de regen buiten. Mensen zoeken de ruimte van het heilige om het daarbuiten vol te houden. Liturgie ontstaat waar mensen in nood zijn – denk aan het verhaal van Jona in de vis.

We dachten aan de actie 'We gaan ze halen' (vluchtelingen ophalen uit kampen in Griekenland). Dat is ook een poging om vluchtelingen een gezicht te geven. Maar die actie steunt de kerk niet, terwijl het toch een heel 'lieve' actie is, gebaseerd op een heel overtuigende redenering: Nederland beloofde mensen op te vangen, maar deed dat niet; nu gaan wij die belofte inlossen.

De column van De Reuver ademt de sfeer van een terugtocht naar 'business as usual', na de stellingname rond vluchtelingen en klimaat. Misschien ligt hier een opdracht voor de Taakgroep Pelgrimage van de Raad van Kerken: om de inzet vanuit het kerkasiel breder in te zetten bij de pelgrimage van vrede.

Het Armeense gezin Tamrazyan zoekt toevlucht in Gods huis

Vijfentwintig jaar duurzaam doendenken

www.omslag.nl

Omslag, Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling, brengt al vijfentwintig jaar lang mensen bijeen rond de thema's milieu, vrede, werk, cultuur, economie en solidariteit en werkt zodoende met acties, bijeenkomsten, publicaties en doe-activiteiten aan een duurzame, kleurrijke samenleving. Afgelopen mei vierde de organisatie haar jubileumjaar met een weekend onder het motto 'Idealen in uitvoering'.

De term 'duurzame ontwikkeling' komt van de Verenigde Naties. In 1986 presenteerde de commissie Brundtland het rapport 'Onze gezamenlijke toekomst', waarin duurzame ontwikkeling als volgt omschreven werd: 'Zodanig omgaan met de aarde, dat alle

mensen in hun behoeften kunnen voorzien, ook de toekomstige generaties.'

Een wereld waarin het voor ieder goed leven is. Wie wil het niet? Omslag kiest voor deze brede benadering van duurzaamheid en wacht niet af, maar werkt actief

aan een nieuw 'groot verhaal', waarin de thema's milieu, economie, cultuur, werk, solidariteit en vrede met elkaar zijn verbonden en elkaar versterken, in het belang van alle wereldbewoners. Want hoe duurzaam is die toekomst, zolang er nog dreiging is van kernwapens, zolang er een enorme ongelijkheid is tussen arm en rijk, of zolang er nog mensen moeten vluchten uit hun land en dan bovendien elders niet welkom blijken te zijn? En hoe kan ooit de hele wereldbevolking in zijn bestaan voorzien, zolang 86 procent van alle consumptie door

Omslag in vogelvlucht

Sinds de oprichting op 1 januari 1994 was en is Omslag betrokken bij tal van initiatieven.

Een (incomplete) chronologisch overzicht:

- In 1994 voerde Omslag met 'Treinpoststickers' campagne voor behoud van de posttrein.
- Omslag introduceerde de Internationale Niet-Winkeldag in Nederland: een protestdag waar 'consuminderen' centraal staat. De dag wordt sinds 1995 elk jaar in Nederland gevierd op de laatste zaterdag van november.
- Omslag is mede-grondlegger van het Museum voor Vrede en Geweldloosheid.
- Omslag ondersteunde de 'Walk across Europe for a Nuclear Free World' (1995), de campagne 'Nooit meer Tsjernobyl' (1996) en voerde actie tegen de Franse Kernproeven (1995). In 2001 zette Omslag zich in tijdens de vredesacties tegen de 'Nieuwe Oorlog'.
- Omslag was in 1996 nauw betrokken bij het nieuwe initiatief voor een autovrije zondag.
- Omslag voert samen met anderen campagne tegen de sollicitatieplicht en voor erkenning van onbetaald werk als volwaardig werk.
- Omslag maakt(e) spelletjes, posters, hergebruiketiketten, de sticker 'Antwoord mij gerust op kringlooppapier'.
- In 2002 introduceerde Omslag het concept voor de Wereldmaaltijd: een driegangenmenu waarin per persoon niet meer ingrediënten worden gebruikt dan beschikbaar zijn bij een eerlijke wereldvoedselverdeling.
- Omslag liet de sticker 'een auto minder' maken en bracht die in omloop.
- In 2014 importeerde Omslag de Britse campagne 'Wool Against Weapons' in Nederland, onder de noemer 'Wol Tegen Wapens'.
- Omslag was in maart 2019 mede-organisator van de grote landelijke reünie van de anti-kernenergiebeweging.
- Omslag werkt samen met veranderingsgezinde mensen en organisaties en neemt initiatief als de actualiteit het vraagt en anderen het nog niet doen.

Samen soep maken en verhalen vertellen tijdens de Soep-en-vuur avonden

Omslag viert 'vijfentwintig jaar idealen in uitvoering'

de rijkste twintig procent van de wereldbevolking wordt opgemaakt?

Kleurrijke activiteiten

Omslag heeft zich ten doel gesteld om mensen die willen werken aan een kleurrijke en duurzame wereld samen te brengen, te informeren, te bemoedigen en enthousiast te maken voor vernieuwende ideeën en aan te zetten tot doendenken. De lijst aan kleurrijke activiteiten die Omslag organiseert is indrukwekkend. Zo wordt er bijvoorbeeld (bijna) elke laatste vrijdagavond van de maand in de werkruimte van Omslag een bijzondere film uit de collectie van de Omslag-bibliotheek getoond. Het gaat altijd om films met betrekking tot een maatschappelijk thema dat aansluit bij het interesseveld van Omslag. Zo werd afgelopen april een compilatie van korte films vertoond waarin de Nederlandse Hilde de Leeuw en Oscar van Keulen verslag doen van hun meewerkbezoeken aan ecologische initiatieven en leefgemeenschappen in Nederland. Na afloop van de film kan er nog wat worden nagepraat met een kop thee of een biologisch sapje. Bij mooi weer kan dat in de Omslag-tuin.

Vuur en soep

Daarnaast is er (bijna) elke eerste vrijdag de Vuur-en-Soep-avond waarbij een groepje mensen bijeen komt rond een vuur en samen soep maken. Iedereen die komt,

neemt zelf wat verse ingrediënten mee om een lekkere soep te maken: biologisch en vegetarisch. Frisdrank, bier, wijn, chips en borrelnotjes worden thuisgelaten. Het draait niet om eten, maar om samen iets doen: verhalen vertellen, muziek maken. Veelkleurig zijn de verhalen en toekomstplannen die worden besproken rond het vuur. Over wonen in een zelfgebouwd huis of rondtrekken in een woonwagen, een permacultuurtuin opzetten en meeleven met een gemeenschap in Argentinië. Iemand vertelt het verhaal van de soepsteen, hoe een reiziger op een koude winteravond aanklopt bij een huis waar zo te zien grote armoede heerst. Hij heeft een steen bij zich waarvan je soep kunt koken...

Op de thee

In het voorjaar is het meestal heerlijk toeven in de Omslag-tuin. Daarom wordt de tuin in de maand mei op vrijdagmiddag opengesteld voor bezoekers die nader willen kennismaken met de activiteiten, de medewerkers en de locatie van Omslag Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling. Onder het genot van een kop thee van kruiden uit eigen tuin, kunnen aanwezigen andere mensen ontmoeten, met Omslag-medewerkers van gedachten wisselen over de activiteiten van Omslag, wat lezen in de aanwezige informatie, of gewoon lekker in de tuin zitten en genieten. Er zijn veel kleine en grote akoes-

tische instrumenten aanwezig om (desgewenst) samen muziek te maken.

Anders Wonen Anders Leven

Een ander initiatief van Omslag is het Het landelijk Servicepunt Anders Wonen Anders Leven, gestart in 2005. Het Servicepunt is er voor mensen die anders-dangangbaar willen wonen en leven: in een woongroep of woon-werkpand, binnen een wooncollectief of leefgemeenschap, in een Centraal Wonen-project of een woongroep van ouderen en/of in een duurzaam gebouwd huis in een ecowijk of een ecodorp. De belangstelling voor 'anders' wonen groeit; de website en de nieuwsbrief van het Servicepunt blijken in een behoefte te voorzien. Het Servicepunt bestaat uit een zeer uitgebreide website met een actueel nieuws-rubriek, en een bezoekersinformatiepunt, ondergebracht in de Omslag-bibliotheek. Kernwoorden voor het Servicepunt Anders Wonen Anders Leven zijn: ecologie, collectiviteit, gemeenschapszin, zelfbeheer en autonomie, zelfwerkzaamheid, sociale duurzaamheid, interculturele wijkopbouw, ecologisch leven en duurzaam bouwen. De focus ligt bij projecten in Nederland, die zijn ontstaan vanuit de basis.

Meer weten over de activiteiten van Omslag? Kijk dan op www.omslag.nl. Hier vindt u ook informatie over het zelf organiseren van duurzame activiteiten.

Zeventig jaar Church and Peace

Church and Peace, bewerkt door Henk Blom

Church and Peace, het Europese oecumenische vredeskerknetwerk van gemeenschappen, opleidingscentra, vredesorganisaties en individuele leden, neemt al zeventig jaar deel aan de oecumenische dialoog van het Conciliaire Proces voor Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping en is een katalysator voor gemeenschappelijke initiatieven en projecten.

'Ik zal je toekomst en hoop geven' (Jeremia 29:11). Dit thema stond centraal tijdens de jaarlijkse algemene vergadering van Church and Peace in Berlijn, waarbij tevens het 70-jarige jubileum gevierd werd. Er werd teruggeblikt op zeventig jaar actief vredeswerk, maar ook vooruit gekeken en nagedacht over de wijze waarop nu en in de toekomst actie ondernomen kan worden om getuige te zijn van de vrede in Europa. Tenslotte was dat destijds de inspiratie die aanleiding gaf tot de oprichting van Church and Peace.

Confronterende vragen

Mei 1945. Europa ligt in puin. Tientallen miljoenen zijn gedood. Vele miljoenen anderen hebben onvoorstelbaar lijden doorstaan en vechten nu om te overleven. De overgrote meerderheid van kerken en christenen aan beide kanten steunden de beslissingen en acties van hun regeringen die dit dit gruwelijke lijden veroorzaakten. De oorsprong van Church and Peace kan worden herleid tot vragen als:

- Waarom konden de kerken twee wereldoorlogen niet voorkomen?
- Waarom hebben ze oorlog geaccepteerd en zelfs geprobeerd deze te rechtvaardigen?
- Moeten de kerken niet een andere mogelijkheid tot vrede aanbieden?

Het netwerk van Church and Peace leeft en groeit

Kritische vredestheologie

Tijdens haar eerste bijeenkomst in Amsterdam worstelde ook de Wereldraad van Kerken met deze vragen. De lidkerken werden aangespoord om kritisch naar hun oorlogs- en vredestheologie te kijken. De historische vredeskerken werden gevraagd om actief deel te nemen aan deze discussie. Deze organiseerden theologische consultaties in de Puidoux-conferenties. Aldus kwamen Europese doopsgezinden en quakers samen met vertegenwoordigers van de International Fellowship of Reconciliation en historische vredeskerken in Noord-Amerika. Zij stelden de vraag: wat betekent het om een vredeskerk te zijn? De theologische conferenties hadden enerzijds als doel om de onverenigbaarheid van oorlogsvoering met het discipel-zijn van Jezus te benadrukken en anderzijds om een Europees netwerk te vormen van individuen en groepen, die de christelijke pacifistische overtuiging delen.

Vrijwillige vredesdienst

Het was duidelijk dat de resultaten van de theologische discussie ook in praktijk gebracht moesten worden. Daarom werd in 1957 de internationale christelijke vredesdienst Eirene opgericht om jonge christenen de mogelijkheid te bieden vrijwillige vredesdienst te verlenen.

Gedurende daaropvolgende jaren hebben verschillende groepen de oecumenische dialoog voortgezet. De doopsgezinde theoloog John Howard Yoder speelde hierin een belangrijke rol die leidde tot een netwerk van verschillende christelijke gemeenschappen en vredesdiensten in heel Europa. Daarop kwam men in 1978 tot de oprichting van de vereniging Church and Peace, met de protestantse voorganger Wilfried Warneck als eerste directeur.

Groeiend netwerk

Sinds die tijd heeft Church and Peace geprobeerd een internationale en interconfessionele ontmoetingsplaats te zijn voor personen uit gemeenschappen, kerken en vredesorganisaties, die hun toewijding om te leven als leden van een vredeskerk voortdurend willen hernieuwen.

Tegenwoordig telt Church and Peace ongeveer 100 leden in West-, Oost- en Zuidoost-Europa. Het netwerk van Church en Peace leeft en groeit. Het wordt ondersteund door de verwachting van haar leden dat steeds meer christenen zich zullen committeren aan de visie van Jezus van de Kerk van de Vrede en dat ze samen zullen reizen op een pad van transformatie.

"China verspilt geld niet aan oorlog"

*Newsweek (15-04-2019), bewerkt door Lode Vanoost,
redactielid van DeWereldMorgen.be*

Voormalig VS-president Jimmy Carter is 94 maar nog steeds politiek actief. Recent sprak hij tijdens een kerkviering over de redenen waarom China tegen 2030 de grootste economie ter wereld gaat worden, ten koste van de VS. Hij ziet maar één reden: "China verspilt zijn geld niet aan oorlogen zoals wij."

Tijdens een recente toespraak in de Maranatha Baptist Church in zijn woonplaats Plains in de staat Georgia, had voormalig Democratisch president Jimmy Carter (1977-1981) het ondermeer over de rivaliteit van de VS met China. Volgens de meeste economische prognoses zal China's economie binnen tien jaar groter zijn dan die van de VS. Carter: "Ik ben daar niet echt bang voor."

Verstandige investeringen

Jimmy Carter was als president verantwoordelijk voor de normalisering van de diplomatieke betrekkingen met China in 1979, dertig jaar nadat een communistische opstand onder leiding van Mao Zedong de feodale dictatuur van keizer Chang-Kai-Shek omverwierp. Volgens hem is de enorme groei van de Chinese economie een gevolg van verstandige investeringen die ondersteund worden door vrede. Carter: "Hoe vaak is China sinds 1979 (het jaar dat Carter de betrekkingen met China normaliseerde - red.) in oorlog geweest met wie dan ook? Met niemand.

De VS daarentegen hebben exact 16 jaar in hun 242-jarige geschiedenis géén oorlog gevoerd. Dat maakt ons tot de meest oorlogszuchtige natie in de geschiedenis van de wereld".

Voordelen van vrede

Carter benadrukt in zijn toespraak dat de economische voordelen van vrede inmiddels overduidelijk zijn: "Terwijl China ongeveer 18.000 milj (ongeveer 29.000 km) hogesnelheidstreinen heeft aangelegd, hebben de VS ongeveer 3.000 miljard dollar verspild aan militaire uitgaven. Als je dat geld in onze infrastructuur had gestoken, dan zouden we nog 2.000 miljard overhouden. Dat zou betekenen dat we hogesnelheidstreinen zouden hebben, geen bruggen meer zouden hebben die instorten, goed onderhouden wegen en degelijk onderwijs." Carter's beschouwingen tijdens deze lezing zijn misschien wat algemeen en ongenueanceerd, maar

*Voormalig Amerikaans president Jimmy Carter
ziet de VS als meest oorlogszuchtige natie
in de wereldgeschiedenis*

zijn argumentatie klopt wel. China geeft wel geld uit aan defensie, maar dat bedrag is peanuts vergeleken met het bedrag dat de VS daar aan uitgeeft. Terwijl de bevolking van de VS slechts een kwart bedraagt van de Chinese bevolking (327 miljoen tegenover 1.386 miljoen).

Vrije markt?

Recent verkondigde minister van buitenlandse zaken Pompeo nog in de EU dat Chinees communicatiegigant Huawei massaal spioneert via zijn gsm's. Na de publicaties van WikiLeaks weten we dat de VS dat zelf doen. De echte drijfveer is echter altijd commercieel. De VS vreest de concurrentie. Alle retoriek ten spijt hebben Amerikaanse, Britse, Franse en andere westerse multinationals geen hoge dunk van de echte vrije markt. Wat ze werkelijk met het begrip 'vrije markt' bedoelen is "een door grote megabedrijven gecontroleerde markt".

Vicieuze cirkel

President Obama vestigde een historisch record qua militaire uitgaven, zowel in absolute cijfers als in verhouding tot het bnp, dat door president Trump nog werd verhoogd. Europese bedrijven en politieke leiders hebben een iets meer nuchtere kijk op de reële vrije markt. Een onderzoek van de Belgische staatsveiligheid wees alvast uit dat er geen bewijzen of aanwijzingen zijn dat Huawei spionagesoftware in zijn gsm's zou verbergen. Dit wijst nogmaals op de tanende economische overmacht van de VS. Omdat de VS-elite het vooruitzicht van een andere economische supermacht naast zich niet aankan, gaat het land nog meer investeren in militaire expansie, waardoor de echte economie nog meer onder druk wordt gezet. Hierdoor ontstaat een vicieuze cirkel.

Onvervreemdbare ideeën

Greetje Witte-Rang

In het archief van Kerk en Vrede zit een map met stukken over het verbod van de vereniging en de inbeslagname van geld en goederen aan het begin van de oorlog. Dat gold zowel het secretariaat in Ammerstol (bij ds. Hugenholtz thuis, zie de foto) als de tientallen lokale afdelingen.

Opvallend is de gedetailleerdheid: de secretaris ontving uitvoerige vragenlijsten over vereniging en blad, en bij de inbeslagname werd nauwkeurig genoteerd wat er meegenomen werd. Daarover vinden ook nog briefwisselingen plaats. Duitse 'Gründlichkeit' is je eerste gedachte, tot je je realiseert dat er in al die stukken geen Duits of Duitser voorkomt: alles is gesteld in perfect Nederlands en de uitvoerders van het beleid van de bezetter zijn allemaal Nederlanders.

Succes is zegen

Hugenholtz doet hiervan na de oorlog verslag (ook dat verslag ligt in het archief). Op donderdagmorgen 20 maart 1941 kreeg hij een telefoontje van de drukker van het blad, de heer Schermer uit Bolsward. Die vertelde dat hij die morgen 'de heren' op bezoek had gehad. Meer kon hij uit veiligheidsoverwegingen niet zeggen, maar Hugenholtz wist genoeg en verborg direct belangrijke documenten. Om 11 uur kreeg hij bezoek van enkele Nederlanders, onder wie Mr. Brouwers, advocaat uit Rotterdam, die als liquidateur was aangesteld en die hem zei dat hij alle werk voor de vereniging

moest staken, het geld afdragen en het kantoor sluiten; dat werd vervolgens verzegeld.

Op 13 mei kwamen ze terug, met een vrachtwagen waarin de inventaris van het kantoor werd afgevoerd naar Den Haag. Mr. Brouwers vertelde bij die gelegenheid dat de aanleiding van de liquidatie de bestrijding door Kerk en Vrede van het nationaal-socialisme was. Hij noemde speciaal ds. Buskes. Hugenholtz schrijft: "Deze had inderdaad in een artikel 'Succes is zegen' (*Kerk en Vrede*, 31 aug. 1940) een scherpe kritiek gegeven op een uittaling van ir. Mussert. Deze had namelijk gezegd dat men in het succes van Hitler duidelijk de "werkzaamheid van een hogere macht" kon zien.

Ds. Buskes had daarop geantwoord dat men hetzelfde van Stalin zou kunnen zeggen. "Indien succes zegen betekent, zijn de overwinningen van het Russische Communisme evenzeer het werk van God als die van het Duitse Nationaal-Socialisme".... (...) Toen de heren druk bezig waren mijn kantoor leeg te ha-

len, zag ik nog kans enkele, ook voor anderen, zeer bezwarende papieren ongemerkt te doen verdwijnen. Tot slot heb ik Mr. Brouwers (...) gezegd dat hij wel moest begrijpen, dat het weghalen van onze bezittingen ons niet deren kon, daar immers beginse-len en ideeën onvervreemdbaar zijn. Hij keek mij toen nogal verbijsterd aan en zeide niets."

Teruggave

De lijsten van de inbeslagname kwamen ná de oorlog van pas, toen *Het Nederlandse Beheers-instituut, afdeling Bijzondere Beheren*, tot teruggave van de gevorderde gelden overging. De eerste brief daarover ontving Kerk en Vrede in 1947, en uiteindelijk werd (na een eerder voorschot) 71,86% van het bedrag uitgekeerd. Dat was in 1960.

Tot slot: Hugenholtz komt ook voor in het bijzondere boek *Rosa. Een familie in oorlogstijd* van Rosita Steenbeek. De Rosa in dit boek, de grootmoeder van Steenbeek, was de schoonzus van Hugenholtz.

Politiek bewustzijn

Bettine Siertsema, universitair docent geschiedenis
In de rubriek *Talen naar vrede* wordt elke keer een gedicht of literaire roman geanalyseerd. De besproken werken sluiten aan bij oorlog- en vredethematiek.

Politiek bewustzijn

De vreselijkste beelden, zei hij, laten mij niet meer los. Ik slaap er niet meer van, zei hij, zijn hoofd in zijn handen.
En de arme dronken Jan, met zijn armen vol dozen vol appels moest zelf maar zien hoe hij de deur uitkwam.

Wij die hier zijn liggen wakker, zien: een stoel op een muur gezet een boomtak waaraan een vlag wappert een jongen met jongenshanden.

Hij die daar is diep in slaap droomt dat hij hier is en iedereen heel, juist wil hij opstaan, de deur open houden voor iemand met dozen vol appels.

(Judith Herzberg, *Strijklicht*, Amsterdam: Van Oorschot, 1971)

De bundel *Strijklicht* is uit 1971. Dat jaartal is relevant, terwijl het tegelijk niet noodzakelijk is om het gedicht te begrijpen, want ook als Judith Herzberg zich heeft laten inspireren door een krantenbericht of een voorval op het wereldtoneel, bewaart haar poëzie de subtiele balans tussen tijdloosheid en historische bepaaldheid.

Theatrale houding

Je ziet een vriendengroep voor je, mogelijk zelfs een politieke actiegroep, passend bij het tijdsgewricht van de vroege jaren zeventig, toen de verbeelding misschien niet aan de macht was gekomen, maar de gevestigde orde toch aardig door elkaar geschud was. Er werd veel overlegd, gepraat en gediscussieerd, en veel gedronken (en ongetwijfeld ook gerookt en gevrijd). Het

gedicht zet geen vraagtekens bij de oprechtheid en de goede intenties van de anonieme 'hij', al kun je achter het zwaar aangezette 'zijn hoofd in zijn handen' misschien wel een zekere ironie vermoeden.

Die licht theatrale houding lijkt er in elk geval voor te zorgen dat de spreker geen oog heeft voor een vriend die met zijn armen vol staat te stuntelen bij de deur.

Jongenshanden

In de tweede strofe worden krantenfoto's of televisiebeelden van oorlogssituaties opgeroepen, niet op hun gruwelijke hoogtepunt, maar als het ware in de nasleep of een gevechtspauze. Het geweld wordt niet getoond, maar de ontredde wordt sterk gesuggereerd. De 'jongen met jongenshanden' is in dat opzicht dubbelzinnig. Is hij een slachtoffer of een dader? Dat laatste zou nog erger, nog schrijnender zijn: oorlog is in staat van jongens, (bijna) nog kinderen, geweldplegers, soldaten of moordenaars te maken.

Dromen van vrede

Dan wordt in de laatste strofe een tegenstelling gemaakt tussen de slapeloze nachten die wij in onze veiligheid hebben van dat geweld, en de diepe slaap waarin iemand daar gedompeld is, een leeftijdgenoot, die droomt van vrede. Een vrede die hem in staat stelt tot attentheid en juist dat kleine gebaar van behulpzaamheid, waar de eerste vriend in zijn bezorgde vrijheid niet aan toe kon komen. Wat is de bezorgdheid om verre conflicten waard, als je pal voor je neus niet ziet wat voor helpende hand je kunt reiken? Er klinkt een verre echo van de lijfspreuk van de vrouwenbeweging in die jaren: Het persoonlijke is politiek. Judith Herzberg lijkt die tot een lens te maken waarmee we ook onze eigen goede bedoelingen en handelingen kritisch kunnen bekijken.

Vredesnieuws

Oproep tot ontwapening

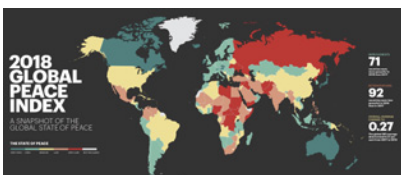
Burgemeesters, parlementariërs en beleidsspecialisten uit veertig landen stuurden (eind januari 2019) een open brief, van *Basel Appeal for Disarmament and Sustainable Security* naar de presidenten Putin en Trump en andere wereldleiders. De brief roept op om gemaakte afspraken te bewaken, een nieuwe nucleaire wapenwedloop te voorkomen en wereldwijd nucleair te ontwapenen. Zie: tinyurl.com/baseltekst

Rapport dienstweigering

Het Europees Bureau for Conscientious Objection publiceerde zijn jaarlijkse rapport over dienstweigering in Europa. In Noord-Cyprus en Azerbeidzjan zijn wetten aangekondigd, die dienstweigeraars buiten de gevangenis kunnen houden. In Turkije is er geen verbetering.

Mondiale Vredeskaart

Het Institute for Economics and Peace bracht weer zijn jaarlijkse Mondiale Vredesindex uit. Daaruit blijkt dat voor het vierde achtereenvolgende jaar het niveau van vrede in de wereld afnam. Van de 163 landen was IJsland het land met de meeste vrede. Syrië stond op de laatste plaats. Nederland stond op de 23e plaats, maar ook hier nam de vrede af. *Volledig rapport: tinyurl.com/vredesindex17. Mondiale Vredeskaart: tinyurl.com/vredekaart*

Vuilnis met een boodschap

Niet iedereen hoeft natuurlijk meteen de grootste PEACE-vlag aan de vlaggenmast te hangen om een bijdrage te leveren aan het uitdragen van het vredesbevorderende in onze samenleving. Redacteur Leen van den Herik koos voor de simpele manier van het voor zichzelf herkenbaar maken van hun vuilcontainers met de Kerk-en-Vrede-sticker. Een duidelijke boodschap als deze tweewekelijks aan de openbare weg staan en verder de hele week dichtbij het huis... Ook doen? Bestel de stickers op www.kerkenvrede.nl of bel (030) 231 66 66.

Geweld tegen Palestijnse scholen

Van 4 tot 27 november hebben CPT-leden in Palestina de recente geweldsescalatie van het Israëlische leger jegens Palestijnse scholen en schoolkinderen gedocumenteerd. Deze geweldsescalatie ging gepaard met het afschieten van traangas- en geluidgranaten, direct gericht op Palestijnse kinderen, schoolpleinen en burgers. In deze drie weken heeft CPT-Palestina

geregistreerd dat er 238 traangascylinders en 51 geluidgranaten zijn afgevuurd door het Israëlische leger, terwijl Palestijnse schoolkinderen op weg naar huis waren. Het traangas en de granaten werden afgeschoten in woonwijken, waar zich zeven scholen bevinden, waardoor deze acties impact hadden op meer dan 3.000 scholieren.

Wereld Vredesmars

Op het *World Forum on Urban Violence and Education for Coexistence and Peace* in Spanje werd de tweede World March for Peace and Nonviolence aangekondigd. Deze zal op 2 oktober 2019 starten in Madrid en daar eindigen op 8 maart 2020. De mars zal door meer dan honderd landen in vijf continenten gaan.

In memoriam: Ans Brandsma

Op 9 mei overleed Ans Brandsma. Zij was vanaf 1997 een aantal jaren voorzitter van Kerk en Vrede, en veel leden bewaren heel bijzondere herinneringen aan haar. In een moeilijke periode voor de vereniging gaf zij met haar aangeboren optimisme leiding. Ze was echt de voortrekker, ze wilde niet blijven steken bij wat er verkeerd ging, maar geloven in nieuwe mogelijkheden. Ans werd gedreven door het visioen van gerechtigheid en vrede. De hoop was voor haar de poort naar de liefde, en dat wilde ze doorgeven in haar werk. De herinnering aan Ans is tot zegen. Zo blijven geloof, hoop en liefde. De meeste is de liefde, maar altijd gevoed door de hoop.

Opmerkelijke publicaties

Afgelopen maanden kwam vredesorganisatie PAX met een aantal publicaties waar *Kerk en Vrede* haar waardering voor heeft uitgesproken. Dit betreft bijvoorbeeld het opinieonderzoek naar kernwapens waaruit blijkt dat de meerderheid van de Nederlanders afwil van de Amerikaanse kernwapens in Nederland, dat de JSF geen nucleaire taak krijgt, dat Nederland het VN-kernwapenverbod ondertekent en dat er geen geld geïnvesteerd wordt in kernwapens. Hierop aansluitend was PAX aanwezig bij de aandeelhoudersvergadering van ING. Met flyers en stoepborden werden de aandeelhouders herinnerd aan de investeringen in kernwapenbedrijven. *Kerk en Vrede* is weliswaar geen aandeelhouder, maar als rekeninghouder heeft het bestuur van *Kerk en Vrede* zich naar de ING al eerder kritisch uitgelaten over dit beleid, met de mededeling te overwegen de bankrekening bij de ING op te heffen. Waardering heeft *Kerk en Vrede* ook voor de aandacht voor het afkeurenswaardige beleid van Netanyahu: van bezetting naar annexatie van Palestijnse gebieden in Israël.

Ten slotte heeft PAX, net als *Kerk en Vrede* van harte de oproep 'Save the European Peace Project' ondertekend, het initiatief van *forumZFD*, waarbij zich inmiddels al meer dan 100 Europese vredesorganisaties hebben aangesloten (www.savethepeaceproject.eu). Het toegezegde uitvoeriger discussiepapier over de visie van PAX over Europa ziet *Kerk en Vrede* ook met belangstelling tegemoet.

Dit is ook kerk!

In het weekend van 21 tot 23 juni wordt er in vele kerken een kerkenacht gehouden met het motto 'Is dit ook kerk?' Speciaal voor dit evenement maakte *Kerk en Vrede* een film die vrijelijk gebruikt kan worden. *De film is te vinden op YouTube onder de zoekterm 'Kerkennacht Kerk en Vrede'*

Investeren in klimaatbeleid

Nederland en Europa moeten de komende jaren fors investeren in klimaatbeleid. Conflict en migratie die mede worden veroorzaakt door klimaatverandering zijn geen argument om te investeren in defensie en militaire technologie. Dit draagt niet bij aan oplossing van het probleem. Als gekozen moet worden voor investeren in vrede en veiligheid, levert investeren in klimaatbeleid uiteindelijk het meeste op. Dat schrijft Stop Wapenhandel in 'Fossiele oorlogen: klimaatverandering, militarisme en wapenhandel', dat verschenen is vlak voor de grote Klimaatdemonstratie van 10 maart.

Het complete essay is te vinden op www.stopwapenhandel.org

Gratis download 'Naar een kerk met verbeelding'

Terwijl het uitgeversechtpaar Van den Herik druk bezig is om

de boekenvoorraad op te ruimen om uiteindelijk de deuren te gaan sluiten, laat de geestelijke wind die door kerkelijk Nederland waait rond de kleur en vorm van de kerk van morgen (zie pag. 10) deze theologen niet onberoerd. Avonden van PKN-missionair werk, onderzoek naar Gods sporen in het dorp, een snoeihard rapport van het Sociaal en Cultureel Planbureau brengt de hoofden op hol

en de pennen in beweging... Daarom is het geschrift *Naar een kerk met verbeelding* van dr. Dick Tieleman in boekvorm gegoten. *Belangstelling? Download de digitale versie van het boek gratis via de website van Kerk en Vrede of vraag het op, via lvdherik@narratio.nl*

Afghanistan: nog steeds oorlog

De oorlog in Afghanistan staat nog zelden op de voorpagina's maar gaat onverminderd door. Volgens de VN-missie in Afghanistan werden sinds 1 januari 2019 305 burgers gedood door VS- en andere pro-regeringsstrijdkrachten. In diezelfde periode vermoorden IS en de Taliban 227 burgers. Van 49 doden kon niet worden vastgesteld wie de daders zijn.

Agenda

21-23 juni

Kerkennacht 2019

Tijdens de Kerkennacht laten plaatselijke kerken en geloofsge-meenschappen in het hele land zien dat je in hun kerk verras-sende dingen kunt beleven. De kerk heeft bij sommige mensen een stoffig imago. Maar dat is lang niet altijd terecht! Onder het motto 'Is dit óók kerk?' stellen kerken zichzelf open en laten ze een ongekende kant zien. *Kerk en Vrede* maakte speciaal voor dit evenement een film die op YouTube te vinden is onder de zoekterm 'Kerkennacht Kerk en Vrede'. **Meer info:** www.raadvankerken.nl (onder het kopje 'vieren')

27-30 juni

Second Global Mennonite Peace-building Conference and Festival

Tijdens dit festival is er ruimte voor interactie van kunstenaars, academici, kerkmedewerkers en anderen over vrede en gerechtigheid. **Plaats:** Mennorode, Elspeet. **Meer info:** admin@anabaptistnetwork.com, www.anabaptistnetwork.com

28-29 juni

Jubileum: 60 jaar ASF in Nederland!

In 2019 is het 60 jaar geleden dat er voor de eerste keer vrijwilligers van Aktion Sühnezeichen Friedendienstleistungen naar Nederland kwamen. Nog steeds komen er elk jaar rond de 18 vrijwilligers om 12 maanden lang te werken in projecten die zich inzetten voor mensenrechten en vrede. **Plaats:** Goethe Instituut Amsterdam. **Meer info:** niederlande@asf-ev.de, www.asf-ev.de

28-30 juni

Kampeerweekend 'Idealen in uitvoering'

Zelfverzorgend kamperen in de

Omslag-tuin met een inhoudelijk programma dat door de deelnemers zelf wordt samengesteld. Vooraf aanmelden via website! Beperkte deelname in verband met beschikbare ruimte. Deelname kost 'wat het je waard is' (niet gratis!). **Plaats:** Hoogstraat 301a. **Meer info:** (040) 291 02 95, www.omslag.nl

Tot en met 30 juni

Tentoonstelling

'Vergeven – Verzoenen'

Verhalen met foto's die een indringend en persoonlijk beeld geven van vergeving en verzoening wereldwijd. De verhalen komen van mensen, die zelf geweld doorgemaakt hebben. **Tijd/Plaats:** rond de kerkdienst op zondag om 10.15 uur en verder rond andere momenten dat er activiteiten in de kerkzaal zijn, Doopsgezinde Kerk, Noordmolenvierf 1-3, Rotterdam. **Meer info:** (015) 78 501 37

7 juli, 4 augustus, 1 september

Wakes Detentiecentrum Zeist en Airport Zestienhoven

Tijd/plaats Zeist: elke eerste zondag van de maand met bloemen en licht om 16.30 uur, Richelleweg 13, Soesterberg. **Meer info:** (030) 69 622 83 / (035) 60 138 82, www.wakezeist.nl en www.saviz.nl (Steunfonds). **Tijd/plaats Zestienhoven:** elke eerste zondag van de maand, 16.00-17.00 uur, vóór het hek van het detentiecentrum, Portelabaan 7, Rotterdam. **Meer info:** www.schipholwakes.nl

Tot en met 9 augustus

Twintig weken demonstreren

Onder het motto '20 Wochen gegen 20 Atombomben' zullen binnen de Aktionspräsenz 2019 enkele tientallen organisaties met verschillende acties protesteren tegen de kernwapens van Büchel. In juli en augustus 2019 wordt een vredeskamp gehouden met veel mensen uit de VS en de Europese beweging tegen kernbewapening. **Plaats:** Büchel Militärflughafen. **Meer info:** p.ingenleuf@friedenskooperative.de of: buechel-atombombenfrei.jimdo.com

21 september

Internationale dag van de vrede

Elk jaar wordt over de hele wereld de Internationale Dag van de Vrede gehouden. De Algemene Vergadering van de VN heeft deze dag ingesteld voor het versterken van de idealen van vrede, zowel binnen als tussen alle naties en volken. **Meer info:** www.un.org/en/events/peaceday/index

21-29 september

Landelijke Vredesweek

Het thema van de landelijke vredesweek van dit jaar is 'Vrede verbindt over grenzen'. Plaatselijke vredesorganisaties organiseren een keur van activiteiten in het hele land en zoveel mogelijk mensen (en kerken en kantoren) laten deze week de vredesvlag wapperen.

Meer info: www.vredesweek.nl